

UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE APĂRARE „CAROL I”
Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate

Cristian BĂHNĂREANU

„ARMA ENERGETICĂ”
ÎN CONTEXTUL RELAȚIILOR
INTERNAȚIONALE
ALE ÎNCEPUTULUI DE SECOL XXI

© Toate drepturile asupra prezentei ediții sunt rezervate
Universității Naționale de Apărare „Carol I”

- *Lucrarea a fost discutată în ședința Consiliului Științific al CSSAS*
- *Responsabilitatea privind conținutul revine în totalitate autorului*

Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”
București, 2007

ISBN 978-973-663-673-8

CUPRINS

Argument.....	5
1. Sistemul internațional și scena energetică mondială.....	7
1.1. Sistemul relațiilor internaționale.....	7
1.2. Principalii actori ai scenei energetice mondiale.....	10
1.2.1. Actori statali.....	10
1.2.2. Actori non-statali.....	14
2. „Arma energetică” ca instrument de presiune.....	21
2.1. Războiul economic.....	21
2.2. Instrumente ale războiului economic.....	23
2.3. „Arma energetică”.....	26
3. „Arma energetică” în politica economică internațională.....	33
3.1. Crizele petrolului.....	33
3.2. Venezuela și naționalizarea industriei energetice.....	36
3.3. Iran și tranzacțiile petroliere.....	37
3.4. Campania militară din Irak.....	38
3.5. Rusia și șantajul energetic.....	39
3.6. Alte dispute.....	44
Concluzii și propuneri.....	46

„Energy Weapon” in the International Relations Context of the 21st Century Beginning

Summary

• The international system and the energy scene * *The system of international relations* * *The major actors of world energy scene* • „Energy weapon” as a pressure instrument * *The economic war* * *Instruments of economic war* * „Energy weapon” • „Energy weapon” in International economic policy * *Oil crises* * *Nationalization of the Venezuelan energy industry* * *Oil transactions in Iran* * *Military campaign in Iraq* * *Russian energy blackmail* * *Other disputes* • Conclusion and proposals

Abstract

Energy resources, especially oil and natural gases, were and are the reason of cooperation or confrontation and conflicts between the actors of any historical epoch. The major military conflicts of the 20th Century were replaced with less violent “wars” for economic, technological or informational domination. Nowadays economic war is a constant in relations between states and constitutes a more efficient instrument for fulfilling some strategic objectives. In the last years, so-called „energy weapon” became much more important in international economic policy. Although this instrument is lacking theoretical basis, in practice it is often used by actors of the possessor – exploiter – producer – transporter – distributor – consumer chain. The main goal of the “energy weapon” user is to impose its will and influence the other actors’ behavior in order to fulfill its own interests.

ARGUMENT

Resursele energetice, în special petrolul și gazele naturale, au constituit și constituie motiv de cooperare, dar și de confruntare și dispute între actorii oricărei epoci istorice.

Încă din cele mai vechi timpuri, triburile migratoare au căutat teritorii bogate în resurse naturale necesare traiului. Mai apoi, marile imperii au căutat să-și extindă influența asupra zonelor bogate în resurse, pentru a-și putea menține și consolida puterea. Al Doilea Război Mondial a consacrat, prin Germania, conceptul de susținere a efortului de luptă prin cucerirea de noi spații deținătoare de resurse importante în economia conflagrației.

Odată cu sfârșitul conflagrației mondiale și reconstrucția economică, problematica resurselor energetice a căpătat noi valențe. Astfel, energetica internațională a fost reglementată prin înființarea Organizației Țărilor Exportatoare de Petrol (OPEC), stabilirea de cote de producție, fixarea prețurilor la bursele de la New York și de la Londra etc.

În prezent, poziționarea unui stat și rolul acestuia în ierarhia internațională și în „ecuațiile” de putere nu se mai bazează doar pe forța lui armată. Astfel, marile conflicte militare ale secolului XX au fost înlocuite cu „războaie” mai puțin violente, duse pentru dominație economică, tehnologică, informațională etc. Războiul economic este acum o constantă a derulării relațiilor dintre state și constituie un instrument mult mai eficient pentru atingerea unor scopuri strategice. În cadrul acestuia, competiția pentru accesul, controlul și distribuția hidrocarburilor nu a scăzut în intensitate ci, dimpotrivă, este din ce în ce acerbă, spectrul epuizării acestora accentuând și mai mult această luptă.

Așa-numita „armă energetică” a căpătat tot mai multă importanță în politica economică internațională în anii din urmă. Deși nu are o fundamentare teoretică foarte consistentă, în practică acest instrument este adesea utilizat de „verigile” lanțului deținător – exploatator – producător – transportator – distribuitor – consumator. Scopul primordial al celui care o folosește este de a-și impune voința și a influența comportamentul celorlalți actori în scopul atingerii propriilor interese.

Capitolul 1 SISTEMUL INTERNAȚIONAL ȘI SCENA ENERGETICĂ MONDIALĂ

Manifestarea puterii în actualul mediu de securitate nu se mai face doar în termeni de forță militară, ci va depinde, mai ales, de potențialul economic, tehnologic și informațional, de accesul la resursele necesare unei dezvoltări prospere și durabile. Centrul de greutate al disputelor și competițiilor pentru întâietate s-a mutat dinspre sfera militară spre sfera economică și se derulează pe spații geopolitice, iar remodelările mediului de securitate local, regional și global depind în mare măsură de resursele energetice. În ultimă instanță, de economie sunt legate gradele de dependență/independență, interdependență și subordonare ale statelor.

1.1. Sistemul relațiilor internaționale

Contradicțiile grave, distorsiunile și disfuncționalitățile, mai ales economice, ce s-au manifestat în epoca post-Război Rece au influențat sistemul relațiilor internaționale în sens evident negativ. Ele și-au pus amprenta asupra stării și evoluției fiecărui stat în parte, afectând în diferite grade procesul de asigurare a securității economice, în special a celei energetice.

Securitatea, văzută ca stare de echilibru a unui anumit sistem, este un concept al relațiilor internaționale în continuă evoluție, dată atât de schimbările ce au loc în mediul internațional de securitate, cât și de modificările intervenite în sfera riscurilor și amenințărilor la adresa sistemelor social-politice.

Din experiența ultimilor ani, limitările tot mai evidente ale modelelor tradiționale ale securității restrânsă la nivelul statelor individuale și al problemei militare au condus la ideea că acțiunea majoră pentru asigurarea securității statului ar

trebui centrată pe protecția individului. Această idee se bazează pe două principii și anume:

- interesele de securitate ale statului nu trebuie să intre în contradicție cu interesele de securitate ale cetățenilor;
- condițiile de securitate cerute de populație pentru bunăstarea sa, față de care statul are responsabilitatea de a se asigura că sunt satisfăcute, nu sunt limitate doar la problemele militare, ci includ toate aspectele politice, sociale, economice, culturale, ecologice care le asigură o viață lipsită de griji.

Definiția dată de Laurence Martin, care afirmă că securitatea reprezintă „asigurarea bunăstării viitoare”¹ surprinde tocmai această latură economico-socială a securității. Prin urmare, se demonstrează că nu pot exista pace socială și prosperitate economică fără a se asigura securitatea la toate nivelurile de organizare socială, de la nivelul individului și până la cea globală. Așadar, aspectele internaționale ale securității au câștigat și câștigă din ce în ce mai multă importanță. Securitatea nu se limitează doar la cea națională și nu poate fi „total detașată de condițiile sistemice globale”².

Definirea sistemului relațiilor internaționale este deosebit de utilă pentru analiza de securitate. Sistemul internațional se definește în raport cu: contextul, atât structural, cât și istoric, ce definește parametrii de bază sau circumstanțele; perspectivele ideologice, cognițiile, sentimentele și judecățile; structura de actori și resursele acestora; procesele, relațiile dinamice de cooperare sau antagonice; efectele sau consecințele intenționate și

¹ Laurence Martin, *Poate exista securitate națională într-o epocă nesigură?*, Encounter, 60:3, 1983, apud Barry Buzan, *Popoarele, statele și teama. O agendă de studii de securitate internațională în epoca de după războiul rece*, Editura Cartier, Chișinău, 2000, p. 28.

² David Helt, Anthony McGrew, David Goldblatt, Jonathan Perraton, *Global Transformations: Politics, Economics and Culture*, Polity Press, Cambridge, 1999, p. 128.

neintenționate ale acțiunilor, inacțiunilor și proceselor³. De asemenea, sistemul respectiv poate fi constituit de o îngemănare interdependentă a subsistemelor politic, economic, social, cultural și ecologic⁴. La acestea se adaugă, fără îndoială, și subsistemul militar, deosebit de important pentru disecarea relațiilor internaționale ale acestui început de mileniu. Pentru a înțelege lumea în care trăim, Henry Kissinger sugerează că aceasta nu este uniformă și omogenă, fiind rezultatul coexistenței a patru sisteme internaționale: cel al relațiilor transatlantice, cel al relațiilor statelor din Asia, cel circumscris Orientului Mijlociu și cel al relațiilor statelor din Africa⁵. Întrepătrunderea acestor sisteme generează atât cooperare și securitate, cât și crize și conflicte.

Așadar, în prezent, când abordăm problematica de securitate, trebuie să avem în vedere multiplele ei planuri de manifestare, de la domeniul politic, până la cel ecologic și, chiar, psihosocial⁶. Securitatea se poate realiza de la cea a individului spre cea globală numai dacă sunt contracarate o serie de riscuri și amenințări de ordin economic, social și ecologic, în special la adresa satisfacerii nevoilor de energie, hrană, apă și mijloacelor de trai, ce pot pune serioase probleme de supraviețuire în zonele înalt vulnerabile.

Domeniul economic al conceptului de securitate se referă, conform modelului lui Barry Buzan⁷, la accesul la resursele, finanțele și piețele necesare menținerii unui nivel acceptabil de bunăstare și putere al statului respectiv. În lumea de astăzi, dimensiunea economică a securității are diferite accepțiuni: pe

³ Alexandra Sarcinschi, *Vulnerabilitate, risc, amenințare. Securitatea ca reprezentare psihosocială*, Editura Militară, București, 2007, p. 50.

⁴ Jorge Nef, *Human Security and Mutual Vulnerability: The Global Political Economy of Development and Underdevelopment*, Second Edition, International Development Research Centre, Ottawa, 1999, p. 17.

⁵ Hlihor, Constantin, *Kissinger, despre democrația secolului XXI*, în „Observatorul Militar”, nr. 2, 2006, p. 10.

⁶ Vezi Alexandra Sarcinschi, *op. cit.*, pp. 154-169.

⁷ Buzan, Barry, *op. cit.*, 2000.

de o parte, se manifestă tendința de reducere a rolului statului în economie și în concurența economică națională și globală; pe de altă parte, se înregistrează și curente de protecționism sau „patriotism economic”. În principiu, securitatea economică presupune: contracararea tuturor pericolelor, amenințărilor și riscurilor la adresa resurselor de natură economică.

Cerințele realizării securității fiind profund interdependente, orice disfuncționalitate din unul dintre domenii influențează semnificativ celelalte planuri de manifestare a securității.

1.2. Principalii actori ai scenei energetice mondiale

Legătura dintre deținerea, cererea, aprovizionarea și utilizarea resurselor energetice, răspândirea geografică și accesul la ele, pe de o parte, și problemele de securitate, pe de altă parte, este evidentă. Controlul resurselor energetice – petrol, gaze naturale și lichefiate, combustibili fosili – a devenit un obiectiv prioritar nu numai pentru actorii majori ai scenei mondiale (SUA, UE, Federația Rusă), ci și pentru noile puteri în ascensiune (China și India) sau „tigrii asiatici”. Un rol deosebit de însemnat pe scena energetică îl au și diferitele organizații regionale sau internaționale.

1.2.1. Actori statali

În acest subcapitol, vom încerca să demonstrăm prin cifre care sunt cei mai importanți actori statali ce dispun de potențial energetic și dețin mijloacele de a folosi „arma energetică”. Menționăm că datele folosite sunt cele vehiculate în sursele publice de informare (în special cele utilizate de agenția americană Energy Information Administration - EIA⁸).

Astfel, din punct de vedere al rezervelor cunoscute de resurse energetice reiese următoarea situație:

⁸ Energy Information Administration, *International Data*, www.eia.doe.gov/emeu/international.

Stat	Petrol ¹ (mld. barili)	Gaze naturale ² (mii mld. m ³)	Cărbune ³ (mld. tone*)
<i>F. Rusă</i>	60,000	1.680,000	173,074
<i>Iran</i>	136,270	974,000	0,462
<i>Qatar</i>	15,207	910,500	-
<i>Arabia Saudită</i>	262,300	240,000	-
<i>EAU**</i>	97,800	214,400	-
<i>Canada</i>	179,210	57,946	7,251
<i>Venezuela</i>	80,012	152,380	0,528
<i>Irak</i>	115,000	112,000	-
<i>SUA</i>	21,757	204,385	267,554
<i>Nigeria</i>	36,220	181,900	0,209
<i>Algeria</i>	12,270	161,740	0,044
<i>Kuweit</i>	101,500	55,000	-
<i>Kazahstan</i>	30,000	100,000	34,479
<i>Indonezia</i>	4,300	97,780	5,476
<i>Turkmenistan</i>	0,600	100,000	-
<i>China</i>	16,000	80,000	126,215
<i>Libia</i>	41,464	52,650	-
<i>Norvegia</i>	7,849	82,320	0,006
<i>Malaysia</i>	3,000	75,000	0,004
<i>Uzbekistan</i>	0,594	65,000	4,409
<i>Egipt</i>	3,700	58,500	0,023
<i>Olanda</i>	0,100	50,000	0,548
<i>India</i>	5,625	37,960	101,903
<i>Ucraina</i>	0,395	39,000	37,647
<i>Azerbaidjan</i>	7,000	30,000	-

Notă: * În cazul de față este vorba de „tona” folosită de americani, ce este egală cu 907,18474 kg.

** EAU – Emiratele Arabe Unite.

Surse: ^{1,2} PennWell Corporation, *Oil & Gas Journal*, Vol. 104, No. 47, December 18, 2006, www.eia.doe.gov/emeu/international/reserves.html.

³ EIA, *World Estimated Recoverable Coal*, June 21, 2007, www.eia.doe.gov/pub/international/iea2005/table82.xls.

Dacă avem în vedere capacitățile de producție și export, rezultă că următoarele state au capacitatea să participe la competițiile energetice moderne:

Stat	Petrol ¹ (mil. barili/zi)		Stat	Gaze naturale ² (mld. m ³ /an)	
	Producție	Export		Producție	Export
<i>Arabia Saudită</i>	10,719	8,651	<i>F. Rusă</i>	23,167	7,843
<i>F. Rusă</i>	9,668	6,565	<i>SUA</i>	18,531	0,729
<i>SUA</i>	8,367	-	<i>Canada</i>	6,548	3,753
<i>Iran</i>	4,146	2,519	<i>Iran</i>	3,708	0,153
<i>China</i>	3,836	-	<i>Norvegia</i>	3,196	2,876
<i>Mexic</i>	3,706	1,676	<i>Algeria</i>	3,072	2,305
<i>Canada</i>	3,289	1,071	<i>Marea Britanie</i>	2,832	0,326
<i>EAU</i>	2,938	2,515	<i>Olanda</i>	2,730	1,849
<i>Venezuela</i>	2,802	2,203	<i>Indonezia</i>	2,613	1,282
<i>Norvegia</i>	2,785	2,542	<i>Arabia Saudită</i>	2,594	-
<i>Kuweit</i>	2,674	2,150	<i>Turkmenistan</i>	2,234	1,596
<i>Nigeria</i>	2,443	2,146	<i>Malaysia</i>	2,218	1,070
<i>Brazilia</i>	2,163	-	<i>Uzbekistan</i>	2,216	0,406
<i>Algeria</i>	2,122	1,847	<i>China</i>	1,960	0,108
<i>Irak</i>	2,008	1,438	<i>Egipt</i>	1,865	0,293

Surse: ¹ EIA, *Top World Oil Producers and Consumers*, www.eia.doe.gov/emeu/cabs/topworldtables1_2.htm.

² EIA, *World Dry Natural Gas Production*, September 7, 2007, www.eia.doe.gov/emeu/international/RecentNaturalGasProductionCF.xls și *World Dry Natural Gas Exports*, June 21, 2007, www.eia.doe.gov/pub/international/iealf/table44.xls.

Dacă luăm în considerare necesitățile de consum și importurile făcute pentru acoperirea acestuia, avem o serie de state dependente, mai mult sau mai puțin, de surse și resurse energetice externe:

Stat	Petrol ¹ (mil. barili/zi)		Stat	Gaze naturale ² (mld. m ³ /an)	
	Consum	Import		Consum	Import*
<i>SUA</i>	20,588	12,220	<i>SUA</i>	21,821	4,341
<i>China</i>	7,274	3,438	<i>F. Rusă</i>	16,598	1,381

Stat	Petrol ¹ (mil. barili/zi)		Stat	Gaze naturale ² (mld. m ³ /an)	
	Consum	Import		Consum	Import*
Japonia	5,222	5,097	Iran	3,712	0,205
F. Rusă	3,103	-	Germania	3,637	3,203
Germania	2,630	2,483	Canada	3,283	0,346
India	2,534	1,687	Marea Britanie	3,225	0,583
Canada	2,218	-	Japonia	3,137	2,858
Brazilia	2,183	0,020	Ucraina	3,136	2,394
Coreea de Sud	2,157	2,150	Italia	2,984	2,594
Arabia Saudită	2,068	-	Arabia Saudită	2,594	-
Mexic	2,030	-	China	1,995	-
Franța	1,972	1,893	Mexic	1,978	0,358
Marea Britanie	1,816	0,147	Uzbekistan	1,766	-
Italia	1,709	1,558	Franța	1,759	1,731
Iran	1,627	-	Olanda	1,688	0,813

Notă: * Datele din coloana respectivă corespund anului 2005.

Surse: ¹ EIA, *Top World Oil Producers and Consumers*, www.eia.doe.gov/emeu/cabs/topworldtables1_2.htm.

² EIA, *World Dry Natural Gas Consumption*, September 7, 2007, www.eia.doe.gov/emeu/international/RecentNaturalGasConsumptionBCF.xls și *World Dry Natural Gas Imports*, June 21, 2007, www.eia.doe.gov/pub/international/iealf/table43.xls.

Fără îndoială că și alți actori energetici bogați în resurse energetice sunt foarte importanți în geopolitica și geoeconomia jocurilor energetice pe plan mondial, prin prisma exporturilor de hidrocarburi (Libia, Angola, Kazahstan, Qatar, Trinidad-Tobago, Australia, Oman etc.), importurilor (Spania, Taiwan, Olanda, Singapore, Thailanda, Turcia, Belgia, Belarus etc.) sau al controlului exercitat asupra tranzitului și rutelor energetice (Rusia prin sistemul său complex de transport și distribuție, Turcia prin strâmtorile Bosfor și Dardanele, Iran prin strâmtoarea Ormuz, Ucraina, Azerbaidjan și Georgia prin

conducele ce tranzitează teritoriul acestora spre Vest etc.).

În paralel, marii actori statali sunt preocupați atât de definirea și redefinirea politicii și strategiilor energetice în funcție de evoluțiile din domeniu, cât și de promovarea, încheierea și dezvoltarea unor parteneriate și alianțe specifice cât mai benefice propriilor interese. Astfel, SUA, UE sau China – cei mai mari consumatori ai timpurilor moderne – au încheiat acorduri strategice cu Federația Rusă, actorul cu cele mai bogate resurse cumulate de hidrocarburi. În ultimii ani, au fost încheiate numeroase alte acorduri și parteneriate energetice, ce pot crea anumite avantaje sau, chiar, presiune pe piața regională sau globală de petrol și gaze naturale, precum: China-Iran, Rusia-Kazahstan, Arabia Saudită-India, Rusia-Germania, Rusia-Japonia etc.

1.2.2. Actori non-statali

Cei mai de seamă actori non-statali implicați în jocurile de pe scena energetică a lumii, care pot exercita presiune asupra piețelor, cotelor de producție și prețurilor și pot controla la un moment dat fluxurile regionale și internaționale de hidrocarburi sunt: Organizația Statelor Exportatoare de Petrol (OPEC), Organizația Mondială a Comerțului (OMC), Uniunea Europeană (UE) și Organizația de Cooperare de la Shanghai (OCS).

Organizația Țărilor Exportatoare de Petrol (OPEC)

OPEC a fost fondată în septembrie 1960 (Bagdad, Irak) în scopul de a unifica și coordona politicile membrilor în domeniul petrolier. Miniștrii petrolului din statele membre se întâlnesc periodic pentru a discuta prețurile, iar din 1982 și pentru a stabili cotele producției de petrol brut. Membrii inițiali ai organizației erau Iran, Irak, Kuweit, Arabia Saudită și Venezuela. În perioada 1960-1975, OPEC s-a extins prin

inclusiunea: Qatarului (1961), Indoneziei și Libiei (1962), Emiratelor Arabe Unite (1967), Algeriei (1969), Nigeriei (1971) și Angolei (2007). Ecuador și Gabon au fost membri ai organizației, retrăgându-se în decembrie 1992 și, respectiv, ianuarie 1995.

Conform unor estimări recente⁹, OPEC controlează circa $\frac{3}{4}$ (77,2%) din rezervele mondiale de petrol, 56% din acestea fiind contribuția Arabiei Saudite, Iranului și Irakului. De asemenea, organizația controlează aproximativ 45% din producția de petrol brut și 54% din fluxurile comerciale internaționale.

Unele opinii susțin că OPEC este o relicvă a perioadei de Război Rece și că ar trebui înlocuit cu alte aranjamente internaționale, controlate de marile puteri.

Organizația Mondială a Comerțului (OMC)

OMC a fost creată în ianuarie 1995 pentru a înlocui „Acordul general asupra tarifelor și comerțului” (GATT). La 27 iulie 2007, organizația avea 151 de membri și îngloba peste 90% din comerțul mondial. OMC este o organizație internațională care supervizează un număr mare de acorduri ce definesc „regulile comerciale” dintre statele membre și care militează pentru globalizare economică prin reducerea și abolirea „barierelor” în comerțul internațional.

Multe dintre statele implicate în jocurile energetice mondiale nu sunt membre ale organizației, ca de exemplu: Rusia, Iran, Irak și multe din fostele republici sovietice și state bogate în resurse din Africa. Rusia și Iran nu au fost încă acceptate, din cauza problemelor privind liberalizarea economică sau a „dosarului nuclear”.

Totuși, organizația a fost acuzată în dese rânduri că sprijină marii actori economici - SUA, UE, Japonia -, ajutându-le să

⁹ OPEC, *OPEC Share of World Crude Oil Reserves (2006)*, www.opec.org/home/PowerPoint/Reserves/OPEC%20share.htm.

exercite o influență exagerată asupra statelor membre mai puțin puternice.

Uniunea Europeană (UE)

Momentul care marchează punctul de pornire al procesului de unificare a Europei este perfectarea la 18 aprilie 1951 a Tratatului de Constituire a Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului. Semnarea Tratatului de la Maastricht (1992) marchează trecerea de la cooperare economică, în contextul unei piețe unice, la realizarea unei integrări instituționale pluridimensionale.

În prezent, Uniunea celor 27 de țări membre reprezintă unul dintre cei mai mari consumatori de resurse energetice mondiale. Cu excepția Norvegiei, toate celelalte state UE sunt dependente de importurile de hidrocarburi. La sfârșitul anului 2006, UE se afla pe locul 2, după SUA, cu un consum de petrol de circa 14,995 mil. barili/zi¹⁰, și pe locul 3, după SUA și Federația Rusă, cu un consum de gaze naturale de 18,869 mld. m³/an¹¹.

Organizația de Cooperare de la Shanghai (OCS)

Cei cinci membri ai fostului Grup de la Shanghai – China, Rusia, Kazahstan, Tadjikistan și Kârgâstan – au decis, în 2001, să-l redenumescă în „Organizația de Cooperare de la Shanghai” odată cu primirea Uzbekistanului.

Prin această organizație se urmărește crearea unui puternic bloc economic în Asia, prin armonizarea intereselor în Asia Centrală și Extremul Orient ale unuia dintre cei mai mari posesori de resurse energetice (Federația Rusă) și unuia dintre

¹⁰ EIA, *World Petroleum Consumption, Most Recent Annual Estimates, 1980-2006*, www.eia.doe.gov/emeu/international/RecentPetroleumConsumptionBarrelsperDay.xls.

¹¹ EIA, *World Dry Natural Gas Consumption, Most Recent Annual Estimates, 1980-2006*, www.eia.doe.gov/emeu/international/RecentNaturalGasConsumptionBCF.xls.

cei mai mari consumatori de hidrocarburi (China). La această construcție regională au aplicat deja Mongolia, Iran și Pakistan, iar India, Kazahstan și Belarus și-au manifestat interesul pentru aderare.

Desigur, și alți actori pot să devină în viitor piese importante ale puzzle-ului energetic mondial, prin configurarea unor noi piețe economice sau prin consolidarea zonelor de liber schimb la nivel regional, precum: Acordul Nord-American de Comerț Liber (NAFTA), Asociația Statelor din Asia de Sud-Est (ASEAN), Cooperarea Economică Asia-Pacific (APEC), Comunitatea Statelor Independente (CSI), Agenția Internațională pentru Energie (AIE), Organizația Țărilor Arabe Exportatoare de Petrol (OAPEC), Forumul Țărilor Exportatoare de Gaze (GECF) etc. De asemenea, bursele și piețele paralele de stabilire a prețurilor internaționale la petrolul brut pot deveni „arbitri” însemnați ai energiei mondiale, ca: New York Mercantile Exchange (NYMEX), Singapore International Monetary Exchange (SIMEX) sau Intercontinental Exchange (ICE Futures Europe) de la Londra.

În ultimul timp, se dezbate tot mai intens problematica contribuției Alianței Nord-Atlantice (NATO) la asigurarea securității energetice internaționale. Protecția rutelor de aprovizionare, vitale pentru membrii organizației, constituie una dintre prioritățile aflate pe agenda organizației.

Cu toate acestea, centrul gravitațional al competiției economice globale, proces complex și dinamic, dus pentru acapararea de resurse, tehnologie și piețe, îl ocupă *marile corporații internaționale*. Astfel, pe piața de hidrocarburi locală, regională sau mondială, cele mai importante companii energetice naționale sau transnaționale dezvoltă o puternică influență.

Pe de o parte, aceste companii constituie „vehiculul” prin care statele puternice își impun interesele (satisfacerea

necesităților de energie) în zone bogate în resurse, dar mai puțin accesibile din punct de vedere politic. Pe de altă parte, astfel de companii exercită presiuni asupra guvernelor pentru a-și atinge propriile obiective: acces la resursele de hidrocarburi ale planetei pentru a obține profituri cât mai mari. La un moment dat, obiectivele celor două părți se suprapun, astfel că interesele comerciale devin interese guvernamentale și, mai apoi, chiar interese militare. În consecință, mecanismul este simplu: deschiderea accesului, prin corupere, arbitraj internațional și, în ultimă instanță, intervenție armată, la sursele de hidrocarburi; trecerea la identificarea, reîmpărțirea și valorificarea „democratică” a resurselor și exploatărilor, cu participarea preponderentă a marilor corporații energetice internaționale.

Într-un clasament al celor mai dinamice și active firme din domeniul energetic ar conduce, probabil, detașat „colosul”, înființat în 1989, Gazprom OAO (din care statul rus deține 50,002%). Activitățile companiei sunt centrate pe explorări geologice, producție, transport, înmagazinare, procesare și marketing în domeniul gazelor naturale și altor hidrocarburi¹². Compania rusă, ce controlează aproximativ 90% din producția de gaze naturale a Federației Ruse, reprezintă cel mai important extractor de astfel de resurse energetice din lume. Gazprom controlează circa 17% din resursele mondiale de gaze naturale, iar ca rezerve disponibile se situează pe locul al patrulea, imediat după Arabia Saudită, Canada și Iran.

Gazprom exportă gaze naturale în 32 de țări din fosta Uniune Sovietică și din alte zone ale lumii. Compania rusă a devenit unul dintre cei mai importanți furnizori de gaze naturale pentru Uniunea Europeană, acoperind 25% din necesitățile acesteia. Astfel, la sfârșitul anului 2004, Gazprom era singurul furnizor pentru Finlanda, Estonia, Slovacia, Letonia, Lituania, Bosnia și Herțegovina sau Republica Moldova. De asemenea, asigură necesarul de consum în proporție de circa: 97% pentru

¹² *Gazprom today*, www.gazprom.com/eng/articles/article8511.shtml.

Bulgaria, 89% - Ungaria, 86% - Polonia, 75% - Cehia, 67% - Turcia, 65% - Austria, 40% - România, 36% - Germania, 27% - Italia și 25% - Franța¹³. Colosul de gaze rus este o companie în continuă extindere și se află la un pas de a intra, în cadrul unor consorții, pe piața americană a hidrocarburilor¹⁴. În același timp, compania reprezintă „brațul energetic” cu care Moscova acționează în relațiile politico-economice internaționale.

Alte mari companii ce controlează o mare parte a resurselor energetice mondiale și pot impune anumite prețuri și comportamente pe piețele internaționale prin activitățile de exploatare, producție, transport și vânzare de petrol, gaze naturale și produse petroliere, în ordinea profitabilității, sunt:

- ExxonMobil Corp. (SUA) – venituri de peste 335 mld. dolari și un profit de 39,5 mld. dolari;
- Royal Dutch Shell (Marea Britanie) – venituri de 319 mld. și un profit de 25,4 mld.;
- BP p.l.c. (Marea Britanie) – venituri de 266 mld. și un profit de 22,3 mld.;
- Chevron Corp (SUA) – venituri de 195 mld. și un profit de 17,1 mld.;
- Petrochina (China) – venituri de 68 mld. și un profit de 16,5 mld.;
- ConocoPhillips (SUA) – venituri de 168 mld. și un profit de 15,6 mld.;
- Total S.A. (Franța) – venituri de 175 mld. și un profit de 15,5 mld.;
- ENI SpA (Italia) – venituri de 114 mld. și un profit de 12,2 mld.;
- Petrobras Brasileiro (Brazilia) – venituri de 74 mld. și un profit de 12,1 mld.;

¹³ Judy Dempsey, *Europe Worries Over Russian Gas Giant's Influence*, în „The New York Times”, 3 October 2004.

¹⁴ Răzvan Ciubotaru, *După Europa, Gazprom își întinde tentaculele în SUA*, în „Cotidianul”, 25 august 2007.

- Statoil ASA (Norvegia) – venituri de 68 mld. și un profit de 6,5 mld.;

- alte companii precum Lukoil (Rusia), EnCana (Canada), Valero Energy (SUA), Marathon Oil (SUA), Sinopec (China), Rosneft (Rusia) etc.

Pentru a face față dinamicii și complexității pieței energetice mondiale, companiile mai mari sau mai mici din domeniu pot realiza consorții pentru anumite activități și procese de exploatare a unor câmpuri bogate în hidrocarburi, procesare resurse energetice, construcția de conducte de transport, rețele de distribuție etc.

Capitolul 2 „ARMA ENERGETICĂ” CA INSTRUMENT DE PRESIUNE

Lumea în care trăim s-a transformat profund odată cu încheierea Războiului Rece și dispariția lumii bipolare. Astfel, în locul competiției politico-militare s-a afirmat din ce în ce mai mult competiția politico-economică. Această nouă competiție are loc pe un fundal de extindere a procesului de globalizare, ce presupune atât concurență tot mai intensă, cât și cooperare din ce în ce mai diversificată. Precum prezicea Shintaro Ishihara, „Secolul XXI va fi un secol al războiului economic”¹⁵, în care resursele energetice vor constitui un element de securitate sau de insecuritate pentru cei care le dețin/controlază, exploatează, distribuie sau utilizează.

2.1. Războiul economic

În general, războiul economic include folosirea instrumentelor economice pentru a constrânge adversarul să-și schimbe politica ori comportamentul sau pentru a submina capacitatea statului respectiv de a întreține relații normale cu celelalte state. Un astfel de război poate fi definit prin „folosirea agresivă a mijloacelor economice în vederea atingerii obiectivelor naționale”¹⁶. Am putea adăuga și amenințarea cu folosirea acestor mijloace pentru a slăbi economia adversarului, ceea ce ar duce la reducerea puterii sale politice și militare. Războiul economic reprezintă, de fapt, o fază post-concurențială în care concurența loială se transformă în concurență neloială, apoi în criză și, în final, poate degenera

¹⁵ Shintaro Ishihara citat de C. Fred Bergsten în “Japan and the United States in the New World Economy”, Theodore Rueter (ed.), *The United States in the World Political Economy*, New York: McGraw-Hill, 1994, p. 175.

¹⁶ DOD Dictionary of Military Terms, *Economic Warfare*, www.dtic.mil/doctrine/jel/doddict/data/e/01830.html.

într-un conflict în cadrul procesului de cucerire a piețelor și dominanță în spațiul resurselor.

Războaiele economice se caracterizează prin continuitate, desfășurându-se atât în timp de pace, cât și în timp de război. În 1939, André Piatier susținea că „Războiul economic nu implică în mod obligatoriu starea de război, el este una din formele de luptă ale perioadei de pace. În cazul unui conflict, această luptă economică se amplifică: piața externă devine o armă politică cu atât mai eficace, deoarece însăși statul conduce operațiile”¹⁷. Războaiele economice, ca și cele tradiționale, sunt bazate pe surpriză, inducere în eroare și spionaj pentru a obține informații despre inamic și implică un transfer rapid al acestor informații. Prin urmare, strategia războiului economic este componentă a strategiei generale a unui stat sau grup de state aflate în conflict declarat ori nedeclarat.

Specialiștii în domeniu afirmă că creșterea economică necesită participarea activă la economia globală, prin integrarea economiei naționale în comerțul și circuitele internaționale. Prin urmare, eficacitatea războiului economic depinde de nevoia de comerț a țării țintă. Statele care au nevoie de mijloacele necesare traiului propriilor cetățeni (apă, hrană etc.) ori de materii prime brute sau cele care supraviețuiesc din vânzarea de resurse specifice sunt vulnerabile în fața războiului economic. Acele state care din motive ideologice sau geografice pot renunța la comerț sunt mai greu de afectat, iar intruziunea economică și culturală are mai puține șanse de reușită.

În prezent, războiul economic se manifestă sub noi forme și se duce între civilizația industrialo-agricolă și cea informațională, interesată de globalizarea afacerilor și finanțelor. Confruntarea economică actuală este centrată într-o măsură mult mai mare pe deținerea, cererea, aprovizionarea și

¹⁷ André Piatier, *L'économie de guerre*, Librairie générale de droite et de jurissprendence, Paris, 1939, p. 189.

utilizarea materiilor prime și resurselor energetice. Astfel, la începutul mileniului III, sistemul internațional arată ca un organism în plin război economic, în care o regiune se află prinsă în competiție cu alta, iar slăbirea acestei concurențe e puțin probabilă în viitor. În centrul acestei competiții economice globale se găsesc marii actori politico-economici (SUA, UE, China, Federația Rusă, Japonia, India), organizațiile economico-financiare internaționale și corporațiile transnaționale ce caută să controleze sursele de materii prime și resurse energetice, tehnologiile, piețele și prețurile, ceea ce dinamizează și complică și mai mult relațiile internaționale. De succesul sau eșecul lor depind piețele mondiale, balanțele comerciale internaționale, patronatul, statutul și bogăția națională și personală și, mai ales, standardul de viață și securitatea generațiilor prezente și viitoare.

De obicei, formele mai dure și mai evidente de concurență între economii, sectoare sau companii sunt asimilate războiului economic, deoarece războaiele economice distincte (în stare pură) aproape că nu există. Războaiele economice, fie se încadrează în războaiele politico-militare, fie sunt corelate perioadelor de tensiune și criză dinaintea declanșării conflictelor armate. Chiar dacă ar exista în viitor, războaiele efectiv economice s-ar finaliza tot prin înfruntări militare.

2.2. Instrumente ale războiului economic

Actorii confruntării economice actuale utilizează o mare varietate de instrumente și metode pentru a influența strategiile și politicile unor guverne. Aceste „unelte”, din punct de vedere al exigenței aplicării și efectelor, sunt: apelurile publice, demersurile politico-diplomatice, măsuri cu caracter juridic, sancțiunile non-economice, sancțiunile economice, acțiunea militară. De asemenea, manevrele și procedeele folosite în cadrul războiului economic sunt diverse: de la embargouri, boicoturi, blocade, bariere vamale, redevențe,

cote de producție sau import/export la politici de dumping și monopol, alianțe, preluări și fuzionări sau chiar spionaj, piraterie navală și „terorism economic”.

În virtutea capitolului VII al Cartei ONU¹⁸, Consiliul de Securitate poate adopta unele măsuri de constrângere, economice sau de altă natură ce nu implică utilizarea forței armate, pentru a menține și restabili pacea și securitatea internațională. Sancțiunile economice sunt definite, în general, ca „măsuri economice prohibitive aplicate de comunitatea internațională asupra exportului și/sau importului de bunuri materiale, servicii, resurse etc. către sau dintr-o anumită țară”¹⁹. În opinia noastră, sancțiunile economice constituie orice restricții sau amenințarea cu restricții impuse de către țara emitentă în cadrul relațiilor curente comerciale cu o țară țintă, în scopul de a convinge guvernul acesteia să-și schimbe politica. Aplicarea acestora se poate face unilateral sau concertat, împreună cu alte țări, prin intermediul Consiliului de Securitate al Națiunilor Unite sau cu ajutorul altor organizații internaționale.

Cele mai cunoscute forme de sancțiuni și măsuri de ordin economic bazate pe constrângere, prin care se încearcă forțarea pașnică a unui stat să pună capăt încălcării unor norme de drept internațional sau a unor principii de politică economică, să revină asupra unor măsuri nedrepte pe care le-a luat și să repare prejudiciul astfel creat sau să facă anumite concesii, sunt:

- *Boicot* – refuzul parțial sau total de participare a unei/unor țări sau agenți economici la tranzacțiile bilaterale de piață;
- *Blocadă* – izolarea totală sau parțială a statului țintă pentru a-i submina la maximum potențialul economic

¹⁸ Centrul de Informare ONU pentru România, *Carta Națiunilor Unite*, www.onuinfo.ro/documente_fundamentale/carta_natiunilor_unite.

¹⁹ Colectiv, *Dicționar de economie*, Ediția a II-a, Editura Economică, București, 2001, p. 394.

(împiedicarea legăturilor maritime și aeriene internaționale etc.), lipsindu-l de posibilitatea de a avea relații comerciale cu state neutre;

- *Embargo* – ruperea relațiilor comerciale, prin interzicerea importurilor și exporturilor, precum și reținerea, sechestrarea de către un stat a mărfurilor unui alt stat sau a navelor comerciale (împreună cu încărcătura lor), în porturile sau în apele sale teritoriale. El se poate aplica și numai asupra unuia sau câtorva produse;
- *Linkage negativ (legătură negativă)* – relaționarea politicii economice a unui stat cu un alt stat pentru acordarea de către acel stat a unor concesiuni de natură politică sau economică. Astfel, speranța unui avantaj comercial sau financiar trebuie să determine statul țintă să-și modereze comportamentul adoptat în politica externă și/sau internă;
- *Retorsione* – măsuri luate de un stat, inclusiv economice, prin care se răspunde actelor neprietenești, contrare uzanțelor internaționale, săvârșite de un alt stat.

Alte măsuri specifice cu caracter economic ce pot fi adoptate împotriva statului sau statelor „delincvente”, ce nu își rezolvă pe cale pașnică diferendele, sunt: retragerea asistenței economice și financiare acordate de comunitatea internațională; limitarea sau restricționarea investițiilor; înghețarea și sechestrarea conturilor și posesiunilor externe; stânjenirea liberei dezvoltări a schimburilor economice bi- și multilaterale; declararea ca nule și inoperante a unor acorduri și tratate economico-financiare, bilaterale și multilaterale, ce implică statul respectiv; nerespectarea unor drepturi și obligații contractuale; excluderea din organizațiile economico-financiare regionale și internaționale etc.

Toate aceste forme de acțiune vizează, în primul rând, excluderea statului vizat din circuitele și schimburile

economice internaționale, interzicerea accesului pe anumite piețe și privarea lui de anumite bunuri, produse și servicii, și chiar izolare economică totală, cu scopul de a-l obliga să respecte anumite reguli, să înceteze anumite practici sau să se supună unei anumite voințe.

Totuși, aceste metode de sancționare economică presupun costuri ridicate, care adeseori nu s-au reflectat în rezultatele obținute. Utilizarea lor presupune o prognoză foarte judicioasă și obiectivă a efectelor ulterioare asupra propriilor companii și personalului acestora, furnizorilor și consumatorilor, a activității economice în general.

2.3. „Arma energetică”

„Energia este esențială pentru dezvoltarea economică și socială și îmbunătățirea calității vieții”²⁰, preciza ONU în *Agenda 21* din 1992. Resursele naturale, în special cele energetice, au influențat permanent și în mod covârșitor evoluția societății umane, dezvoltarea economică, economiile naționale, economia mondială și, mai recent, economia globală. De altfel, în anii ‘70, Henry Kissinger spunea „Controlează petrolul și poți controla toate continentele...”²¹. Mai apoi, Michael Collon susținea „Dacă vrei să conduci lumea, trebuie să controlezi petrolul. Tot petrolul. Oriunde se află acesta”²². Petrolul este resursa care pune în mișcare sectoarele transporturilor, alimentației și agriculturii, petrochimiei, chiar și eficiența forțelor armate depinde de acesta.

În contextul accentuării competiției pentru putere și influență pe arena mondială, resursele economice și în special

²⁰ United Nations, *Agenda 21*, în Capitolul 9 “Protection of the Atmosphere”, Rio de Janeiro, 1992, www.un.org/esa/sustdev/documents/agenda21/english/agenda21chapter9.htm.

²¹ William F. Engdahl, *Monsanto Buys 'Terminator' Seeds Company*, Global Research, 27 August 2006.

²² Michel Collon, *Monopoly - L'Otan à la Conquête du monde*, EPO, Bruxelles, March 2000.

cele energetice joacă un rol din ce în ce mai important în poziția ocupată de un stat și rolul acestuia în sistemul relațiilor internaționale. Distribuția inegală și previzibilă epuizare a resurselor de hidrocarburi, resurse ce rămân deocamdată motorul economiei mondiale, au dus la amplificarea jocurilor pe marginea acestora și au permis unele „monopoluri” în ceea ce privește controlul surselor și rutelor, al piețelor și prețurilor.

În aceste condiții, securitatea energetică nu mai constituie doar un obiectiv oarecare de politică economică, ci a devenit o preocupare constantă pentru comunitatea internațională. Securitatea energetică se află la întretărirea tuturor dimensiunilor securității întrucât realizarea ei depinde de atingerea unui anumit grad de consens politic și militar, are un impact direct asupra economiei, societății și mediului, și, nu în ultimul rând, vizează protejarea fiecărui individ uman.

Definiția conceptului de putere a lui Walter S. Jones – *capacitatea unui actor internațional de a-și folosi resursele tangibile și intangibile în așa fel încât să influențeze rezultatele relațiilor internaționale spre propriul beneficiu*²³ – ilustrează actualitatea faptului că oricare stat va face uz de toate resursele pe care le are la dispoziție, inclusiv de cele energetice, pentru a-și impune voința și a influența comportamentul celorlalți actori în scopul atingerii propriilor interese. Sintetizând, putem spune că puterea înseamnă resurse, strategii și rezultate.

Metodele clasice de sancționare economică și-au dovedit ineficiența, mai ales în cazul celor unilaterale, în condițiile în care țara vizată își poate schimba foarte ușor și rapid partenerii comerciali sau investiționali. Uneori, sancțiunile aplicate de un stat împotriva altui stat au afectat cooperarea dintre părți în alte domenii importante. Alteori, sancțiunile nu au făcut decât să accelereze cursul războiului politico-militar și nu au reușit să evite utilizarea forței armate. Astfel, după 1973, sancțiunile

²³ Walter S. Jones, *The Logic of International Relations*, Seventh Edition, Harper Collins Publishers, 1991, p. 241.

economice au avut o rată de succes de numai 24%²⁴, ceea ce a dus la utilizarea unor noi instrumente economice de influențare a deciziilor și comportamentului statului țintă. Printre acestea, „arma energetică” a fost luată în considerare tot mai serios.

În accepțiunea noastră, sintagma de „armă energetică” este strâns legată de exercitarea puterii economice, componentă importantă în complexul puterii unui stat, și am putea să o definim ca *orice acțiune sau inacțiune a unui actor al lanțului deținător-exploatator-producător-transportator-distribuitor-consumator, legată direct sau indirect de resursele energetice, ce are scopul de a influența sau controla alți actori*. Prin urmare, „arma energetică” poate fi utilizată pe tot lanțul respectiv, de oricare dintre „verigile” implicate în acest proces.

Dar poate fi energia într-adevăr o „armă”? Dacă resursele energetice sunt folosite ca mijloace de presiune în cadrul competiției și concurenței economice libere, acestea reprezintă doar un mod acceptat de a promova sau câștiga ceva, la fel ca resursele financiare (împrumuturi), importurile etc. În cadrul pieței caracterizată de liberă concurență, orice tranzacție este un joc cu sumă pozitivă în care fiecare parte are de câștigat, reglându-se astfel distribuția armonioasă a resurselor între agenții economici. Pe această piață, producătorul privat de energie, fie el și de monopol, nu poate exista dacă nu obține profit prin satisfacerea consumatorului final. La fel și consumatorul final de energie poate renunța și înlocui producătorul respectiv dacă nu este satisfăcut.

Totuși, și în aceste condiții, ca urmare a creșterii cererii de resurse energetice, unii agenți economici producători sau distribuitori, în „goana” lor după profituri, pot afecta indirect alți actori ce sunt puternic dependenți de aceștia.

Dacă în această ecuație intervine statul, atunci putem

²⁴ Gary Clyde Hufbauer, Jeffrey J. Schott, and Kimberly Ann Elliott, *Economic Sanctions Reconsidered: History and Current Policy*, Washington D.C.: Institute for International Economics, 1990, pp. 105-107.

spune că energia devine o „armă” a puterii politice folosită în cadrul relațiilor internaționale pentru atingerea propriilor interese. Agenții economici controlați de stat sunt mai puțin motivați să satisfacă consumatorul final, mai ales atunci când dețin și monopolul într-un anumit domeniu al industriei energetice. De altfel, sectorul definit printr-o concurență de tip monopol este dominat de o singură companie sau doar de câteva companii, ceea ce înseamnă că lipsește competiția sau că aceasta este limitată. O piață de tip monopol se caracterizează în general prin practicarea unor prețuri mai ridicate, obiectivul de bază al unei firme de monopol fiind maximizarea profitului. Companiile care dețin monopolul pe anumite piețe își pot spori profiturile prin diverse practici, una dintre cele mai întâlnite fiind discriminarea prin preț, respectiv prețul cu care este vândut un produs diferă de la un client la altul sau de la o piață la alta (vezi cazul Gazprom).

Întotdeauna, guvernele au pe agendă obiective strategice prin care se vizează poziții de putere și dominație în sistemul relațiilor internaționale. Numai în „mâinile” guvernelor controlul direct sau indirect al unor resurse energetice poate deveni un instrument de șantaj și cu adevărat o „armă” eficientă. Astfel, dacă la un moment dat, factorul de decizie consideră că este profitabil politic să folosească această armă, chiar dacă asta poate costa enorm din punct de vedere financiar, nu poate fi împiedicat să o facă.

De altfel, influența politicului în economie, mai ales în sectorul hidrocarburilor, indiferent de regimul în funcțiune, reprezintă o constantă a epocii actuale. Aceasta influență se exercită atât în interiorul statelor, cât și în exteriorul lor. În cazul regimurilor democratice, inclusiv în Uniunea Europeană, sistemul politic modelează cadrul derulării proceselor din industria energetică și, de cele mai multe ori, intervine indirect în derularea acestora. Acolo unde energia este importantă, politicul susține direct și indirect sectoarele energetice ale

economiei. De altfel, strategiile și politicile energetice se fixează la nivel politic și tot la același nivel se stabilesc regulile cooperării internaționale în domeniul energetic.

Regimurile dictatoriale autoritare sau de „democrație controlată” intervin preponderent direct în energetică. China, India, Federația Rusă, Arabia Saudită, Algeria, Venezuela etc., state care se remarcă prin creștere și expansiune economică sau resurse energetice semnificative, au recurs constant la cooperarea directă dintre factorii politic și economic. În anumite situații, sectoare vitale ale economiei (energia) sunt prin lege protejate față de achiziții forțate ori faliment sau li se conferă putere monopolistă. În alte cazuri, industria energetică a fost total sau parțial naționalizată sau s-au încheiat acorduri și contracte preferențiale cu unele companii și s-au stabilit anumite prețuri discriminatorii.

La începutul secolului XXI, economiile se liberalizează în sectoarele competitive și se protejează în sectoarele mai puțin competitive. Deciziile de politică economică sunt hotărâtoare. Sistemul economic internațional se orientează pe principiile pieței libere (liberului schimb), iar sistemul economic național pe diferite grade de libertate. Totuși, obiectivele de securitate economică condiționează gradul de participare sau de deschidere economică internațională a unei țări.

Expansiunea marilor puteri economice și a companiilor de vârf nu poate fi separată de state. Între altele, întreaga legislație referitoare la economie este elaborată de factorul politic (parlament) și aplicată de justiție în întreaga lume contemporană. Prin urmare, credem că o separare absolută între politic și economic nu pare posibilă în nici o societate modernă, deoarece există o puternică interdependență între cele două sfere. Domeniile amintite respectă reguli diferite de acțiune și au scopuri și obiective de multe ori la rivalitate, dacă nu chiar reciproc ostile (în situație de criză). Valorile și schemele concurenței și eficienței economice nu pot fi transferate în

politică. Schemele intervenționismului politic brutal nu au eficiență în economie.

Ideea conform căreia politicul și economicul trebuie să conlucreze pentru binele și prosperitatea propriilor cetățeni, pe cât posibil fără a afecta celelalte state, nu mai are acoperire în timpurile actuale. În prezent, nevoia de influență și control din partea marilor actori internaționali duc la noi și inedite metode de coerciție, începând cu „ancorarea” statul respectiv în multitudinea de mecanisme, acorduri sau instrumente economico-financiare și terminând cu amenințarea cu utilizarea sau chiar folosirea „armei energetice”.

Pentru a avea efectul scontat, folosirea acestui instrument presupune o evaluare a următoarelor aspecte:

- obiectivele urmărite sunt din sfera securității naționale (descurajarea agresiunii armate sau constrângerea unui agresor să-și retragă forțele invadatoare, limitarea proliferării armelor (ne)convenționale și restricționarea exporturilor de armamente și tehnologie militară, pedepsirea țărilor care acceptă sau sponsorizează terorismul etc.), politicii externe (procesul de democratizare, încălcarea drepturilor omului, controlul ineficient al traficului ilegal, probleme ecologice etc.) sau sunt pur economice (dispute legate de comerțul internațional și de investiții);
- obiectivele urmărite pot fi atinse prin această metodă;
- acțiunea de coerciție să implice acțiuni, procese legate de resursele energetice;
- metoda poate fi impusă unilateral sau multilateral;
- dependența adversarului să fie dovedită;
- impactul pe care îl va avea folosirea metodei respective asupra adversarului și propriei economii;
- metoda să fie în afara regulilor cunoscute ale concurenței economice;
- să fie aplicată în urma unei evaluări a avantajelor și

dezavantajelor ce decurg (orice gen de rezultat dorim să obținem, trebuie să avem siguranța ca stăpânim terenul, contextul și regulile după care trebuie să acționăm);

- alte aspecte.

Totodată, toate aceste elemente trebuie identificate, analizate și, în final, contracarate și de statele ce se simt amenințate de astfel de acțiuni de subminare energetică.

Utilizarea „armei energetice” în relațiile internaționale reprezintă mai degrabă o formă de șantaj, o acțiune ce o putem încadra în categoria tehnicilor clandestine, acoperite sau discrete pentru a realiza obiective politice, economice, militare etc. Acest instrument subversiv este folosit pentru a slăbi puterea militară, economică sau politică a unei națiuni prin subminarea moralului, loialității sau încrederii cetățenilor. Prin urmare, credem că „arma energetică” este un instrument suplimentar al presiunilor politice exercitate de state/comunitatea internațională asupra unei țări care se face vinovată de abateri grave de la normele internaționale.

Capitolul 3 „ARMA ENERGETICĂ” ÎN POLITICA ECONOMICĂ INTERNAȚIONALĂ

Controlul resurselor energetice generează putere și influență politică oriunde pe glob. Situația este inevitabilă, astfel că, de-a lungul vremii, numeroase au fost cazurile în care diferite „verigi” implicate în jocurile pe marginea acestor resurse au declanșat dispute și crize energetice, ce au avut adesea efecte economice și politice dezastruoase la nivel local, regional și chiar global. Fără energie întreaga lume industrializată poate colapsa și, prin urmare, infrastructura din agricultură, transporturi, tehnologia informației, comunicații și alte sectoare vitale trebuie să fie susținută cu fluxuri constante de energie. Orice „scurtcircuit” pe piața și rețelele energetice mondiale constituie un pericol major și de aceea securitatea energetică este o componentă de seamă a strategiilor de securitate națională și de politică externă.

În aceste condiții, energia a fost și este folosită de cele mai multe ori ca instrument de presiune politică, economică, militară etc., cu scopul de a obține unele avantaje strategice pe scena tot mai complexă și dinamică a relațiilor internaționale. Adeseori, confruntările dintre competitori s-au angajat în mod indirect, marii actori trebuind să respecte, mai mult sau mai puțin formal, dreptul statelor la valorificarea independentă a hidrocarburilor.

3.1. Crizele petrolului

Prima criză (1973-1974)

Pe de o parte, opinia generală susține că prima criză energetică cu care s-a confruntat o mare parte a economiilor dezvoltate a fost cauzată de faptul că majoritatea statelor arabe producătoare de petrol din OPEC (plus Egipt și Siria) au boicotat furnizarea de țiței, ca răspuns la sprijinul acordat

Israelului de către Occident și Japonia în războiul de Yom Kippur²⁵. În acea perioadă, țările arabe au redus producția de țiței cu 5 milioane barili/zi. Deși alte state și-au crescut producția de petrol, în martie 1974 s-a ajuns la un deficit de 4 milioane barili/zi. În plus, ca răspuns la scăderea drastică a fluxurilor de aprovizionare, OPEC a ridicat, în același an, prețurile petrolului brut la 12 USD/baril, față de nivelul de 3 USD/baril cât era în 1972, ceea ce a agravat și mai mult criza energetică.

Pe de altă parte, specialiști avizați subliniază faptul că „șocul petrolier” a fost provocat de bancherii internaționali. Aceștia au încheiat un acord cu conducătorii arabi ai OPEC pentru a crește prețul petrolului prin embargoul OPEC-ului. Principiul era foarte simplu. Arabii câștigau prin faptul că prețul creștea, cumpărătorul plătea, iar companiile petroliere încasau. Concerne energetice ca Arco, Shell, Mobil, Exxon erau legate de grupul Chase Manhattan Bank. Acesta a înnoit acordul cu OPEC, conform căruia profiturile pe următorii 30 de ani trebuiau plasate în această bancă pentru o dobândă de 7%. În sistemul respectiv, s-au acordat împrumuturi uriașe țărilor din lumea a treia ca Mexic, Brazilia și Argentina.

A doua criză (1979-1981)

Cea de-a doua criză energetică a început în 1979, odată cu declanșarea revoluției din Iran, deși până atunci prețurile petrolului se menținuseră la un nivel acceptabil de 12-13 USD/baril. Acțiunile masive de protest au dus la dereglarea sectorului petrolier iranian, noul regim al ayatolahului Khomeini instalat la Teheran constatând inconstanța exporturilor de petrol și un deficit de producție de 2-2,5

²⁵ Sperând să recâștige teritoriul pierdut în timpul celui de-al treilea război arabo-israelian, forțele armate egiptene și siriene au lansat un atac calculat împotriva Israelului în ziua „Marii Iertări”, cea mai sfântă dată a calendarului evreiesc.

milioane de barili/zi. Arabia Saudită și alte țări membre ale OPEC și-au sporit producția de țiței pentru a acoperi acest declin, însă prețurile au crescut datorită panicii create.

Mai mult, când Irakul a invadat Iranul, în septembrie 1980, totalul combinat al exporturilor de țiței din cele două țări nu depășea 1 milion de barili/zi. Aceste pierderi imense pentru circuitele energetice mondiale au dublat, în scurt timp, prețurile petrolului brut de la 14 USD/baril în 1978 la 35 USD/baril în 1981.

A treia criză (august 1990 – februarie 1991)

Scurta criză a petrolului din acea perioadă a fost mult mai temperată în consecințe față de precedentele două. Ea a apărut ca efect al primului război din Golf, desfășurat de coaliția internațională condusă de SUA împotriva regimului de la Bagdad. La 1 august 1990, Irakul invadase și anexase Kuweitul ca urmare a agravării unor dispute teritoriale (frontiere, acces la mare) și petroliere (pânzele petrolifere comune, producția prea mare de petrol a Kuweitului)²⁶.

Retragerea lui Saddam Hussein din Kuweit a coincis cu incendierea câmpurilor petroliere, ceea ce a cauzat mari distrugerii cu efecte asupra producției și exporturilor kuweitiene. În timpul crizei, prețul petrolului brut a atins nivelul istoric de 40 USD/baril. La scurt timp după declanșarea crizei energetice, țările arabe din OPEC au decis să intervină prin mărirea producției de țiței, stabilizând astfel piața mondială. Totuși, potențialele efecte pentru piața energetică și economia internațională ar fi putut destul de grave dacă reușea tentativa lui Saddam Hussein de a controla o mare parte din rezervele mondiale de petrol.

²⁶ Jean-Louis Durfour, *Crizele internaționale. De la Beijing (1900), la Kosovo (1999)*, Editura Corint, București, 2002, p. 192.

3.2. Venezuela și naționalizarea industriei energetice

În pofida trendului internațional de liberalizare a resurselor și sectoarelor/piețelor energetice, regimul lui Hugo Chavez²⁷ a impus un program de naționalizare a resurselor de hidrocarburi și a producției de petrol, prin emiterea unui set de reguli noi pentru companiile străine. Venezuela, țară ce ocupă locul al șaselea în topul exportatorilor de petrol, își intensifică astfel lupta cu imperialismul și marile corporații petroliere multinaționale. Aceste măsuri au dus la ample mișcări de stradă, ce au culminat cu declanșarea unei greve generale. Greva din 2002 a paralizat sectorul energetic și a oprit, practic, exporturile țării, impulsționând creșterea prețurilor țițeiului pe piața mondială.

În mai 2007, procesul de naționalizare s-a încheiat prin preluarea ultimului zăcământ privat de țiței din bazinul fluviului Orinocco. Printre companiile energetice care au cedat controlul zăcămintelor petroliere din Venezuela s-au numărat: ConocoPhillips, Exxon Mobil Corp. și Chevron Corp. (SUA); BP p.l.c. (Marea Britanie); Total S.A. (Franța); Statoil ASA (Norvegia) etc. Dacă modelul de revoluție socială a lui Chavez se răspândește în întreaga Americă Latină, atunci capitalismul de tip american va avea zile grele. De altfel, Evo Morales, președintele Boliviei și aliatul liderului venezuelan, a făcut primii pași în acest sens prin solicitarea adresată armatei de preluare a controlului asupra câmpurilor de gaze naturale.

Prin acțiunile sale, Chavez a amenințat permanent capitaliștii, în general, și SUA, în special. Astfel, într-un discurs ținut la Londra, președintele venezuelan spunea: „Dacă Statele Unite atacă Iranul, atunci printre alte lucruri, dragii mei prieteni englezi, precum și restul clasei de mijloc din multe alte țări, vor trebui să-și parcheze vehiculele pentru că petrolul ar putea

²⁷ Președintele Hugo Chavez beneficiază de puteri speciale din partea Legislativului pentru a putea emite decrete în sectorul energiei.

ajunge la prețul de 100 de dolari barilul sau chiar mai mult”²⁸. De asemenea, el a anunțat retragerea Venezuelei din Banca Mondială și din Fondul Monetar Internațional, instituții financiare „monopoliste” aflate în criză.

În ultimul timp, se poate observa o apropiere tot mai mare a liderului venezuelan de Iran, Bolivia, Rusia, ceea ce poate avea în viitor efecte dezastruoase pentru marii consumatori energetici.

3.3. Iran și tranzacțiile petroliere

O lovitură pentru economia americană a venit din partea guvernului iranian. Acesta a ordonat băncii centrale să transforme toate rezervele statului din dolari în euro și a decis să folosească euro ca monedă de schimb în comerțul exterior și pentru activele sale din străinătate. Astfel, sursele externe și veniturile petroliere vor fi calculate și încasate în moneda europeană, pentru a pune astfel capăt dependenței de dolar. Anterior, în noiembrie 2000, și Irakul a renunțat la dolar și a utilizat euro în tranzacțiile petroliere, măsură ce a fost anulată de campania militară condusă de SUA din 2003.

Pe undeva, această situație s-a datorat și sancțiunilor impuse de SUA asupra investițiilor și comerțului american în Iran și ruperii oricăror legături între băncile internaționale și statul iranian. Prin măsurile respective s-a încercat izolarea economico-financiară a regimului de la Teheran. În prezent, majoritatea băncilor străine au renunțat la dolar în tranzacțiile cu Iranul și fac transferuri de fonduri în euro sau alte monede.

Totuși, Washingtonul nu poate limita ori controla total fluxurile de dolari din Iran deoarece nu poate interzice vreunui stat să cumpere petrol iranian sau să-l achite în euro. Deși nu a produs efecte imediate și nu a reușit să destabilizeze economia

²⁸ Duncan Campbell, Jonathan Steele, *Revolution in the Camden air as Chávez - with amigo Ken - gets a hero's welcome*, în „The Guardian”, 15 May 2006, www.guardian.co.uk/venezuela/story/0,,1774993,00.html.

americană, gestul Iranului poate fi urmat și de alte țări bogate în resurse energetice. În alte state, precum Rusia, Venezuela, Emiratele Arabe Unite, Indonezia etc., ponderea dolarilor din rezervele valutare este diminuată într-un mod treptat. Pe termen lung, aceste tendințe de înlocuire a dolarului cu euro pot avea repercusiuni grave asupra economiei SUA și nu numai.

3.4. Campania militară din Irak

Cel de-al doilea război din Golf (februarie - mai 2003) declanșat de SUA împotriva regimului lui Saddam Hussein a avut puternice rațiuni economice, în sensul reîmpărțirii câmpurilor și resurselor energetice ale Irakului. De fapt, s-a urmărit asigurarea accesului liber la rezervele energetice ale țării, resurse ce sunt de calitate superioară și a căror exploatare necesită costuri destul de mici. Mai mult, unii analiști susțin că Federația Rusă urmărea să devină prima putere petrolieră a lumii prin expansiunea energetică în Irak, Iran și bazinul caspic.

Stabilizarea Irakului este strâns legată de succesul sau eșecul reconstrucției economice, care pe termen mediu este puternic dependentă de industria energetică. Cu toate acestea, începând cu anul 2004, producția de petrol – ce nu mai este luată în considerare de OPEC – nu a mai atins cotele de dinainte de război (2,6 mil. barili/zi) și, astfel, nu au putut fi acoperite nici țintele de export. Cauzele sunt multiple, de la dificultățile tehnice și tehnologice, până la corupție și contrabandă. Oricum, infrastructura energetică învechită a Irakului avea nevoie stringentă de investiții pentru modernizare și dezvoltare. Desigur, în perioada ulterioară campaniei militare (2004-2006) prețurile petrolului brut au înregistrat o creștere abruptă, atingând niveluri istorice de peste 70 USD/barilul.

Deși înainte de anul 2003, Bagdadul a cedat controlul asupra a circa jumătate din petrolul său (50 mld. barili) Federației Ruse, Franței, Germaniei etc., zăcămintele respective au revenit în administrarea autorităților irakiene. Washingtonul susține că

„petrolul aparține poporului irakian” și că accesul trebuie să fie permis, în primul rând statelor participante la Coaliție. În prezent, oficialii parlamentului irakian caută să concesioneze drepturile de proprietate asupra unor exploatare petroliere și gazifere în condiții cât mai avantajoase pentru economia și industria energetică²⁹. Astfel, se pare că s-a ajuns la un compromis de împărțire relativ echitabilă a câmpurilor energetice.

Prin urmare, energia și nevoia de hidrocarburi a marilor actori occidentali au constituit un temei serios pentru modificarea prin mijloace militare a geopoliticii locale a petrolului și, astfel, pentru câștigarea unui acces mai facil la resursele de aici.

3.5. Rusia și șantajul energetic

Între politica energetică și celelalte elemente ale politicii de securitate a Federației Ruse există o legătură atât de cauzalitate, cât și de reciprocitate, deoarece Moscova va utiliza energia ca instrument politic, chiar și în situația în care nu-și dorește asta. Prin urmare, statul rus uzează în mod conștient de controlul resurselor energetice pentru a-și asigura o influență în politica de putere din spațiul ex-sovietic și european sau la nivel internațional.

Rusia, țară ce controlează o mare parte a resurselor energetice mondiale și conductelor de transport, a fost acuzată în repetate rânduri ca folosește energia pentru a-și spori influența politică și economică asupra statelor baltice și a Poloniei. De altfel, Moscova a oprit sau a amenințat adesea cu întreruperea livrărilor de gaze spre unele țări ex-sovietice ca urmare a unor aspecte politice (mișcări de independență, atitudini pro-occidentale), economice (prețuri, datorii, cedare control energetic) sau chiar militare (retragerea trupelor ruse).

²⁹ Vezi EIA, *Upstream Petroleum Agreements in Iraq*, www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Iraq/images/upstream%20dev%20oil.gif și *Upstream Natural Gas Development in Iraq* www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Iraq/images/gas_iraq.gif.

Folosirea de autoritățile de la Moscova a „armei energetice” datează încă din anul 1990, când a întrerupt furnizarea de energie spre țările baltice într-o încercare inutilă de a înăbuși mișcările de independență. Mai mult, țările baltice au fost din nou, în 1992, ținta armei energetice a Rusiei ca represalii la cererile de retragere a forțelor armate ruse rămase în zonă. În 1993-1994, Rusia a redus fluxurile de aprovizionare cu gaze naturale spre Ucraina, cu scopul de a presa autoritățile ucrainene să cedeze controlul asupra infrastructurii energetice și flotei sale din Marea Neagră. Belarus, în mod direct, Polonia și Lituania, în mod indirect, au fost la rândul lor, în 2004, victime ale reducerilor livrărilor de energie, acțiuni în mare parte motivate politic.

Criza cea mai gravă a apărut în decembrie 2005, când Ucraina a refuzat să plătească prețul cerut de Gazprom, mult mai mare decât practică Rusia pe plan intern. Sistarea livrărilor de gaze naturale a declanșat o întreagă dezbateră europeană asupra dependenței energetice a UE față de Moscova. A urmat apoi Republica Moldova, în ianuarie 2006, motivul fiind același.

Nici în 2007, Rusia nu a ezitat să facă uz de „arma energetică”. Astfel, în octombrie, Gazprom a amenințat că va sista livrările de gaze naturale către Ucraina, ca urmare a unei datorii neachitate de peste 1,3 miliarde de dolari. De asemenea, amenințările au vizat și Belarus și Georgia din cauza unor neînțelegeri în ceea ce privește prețurile și tranzitul hidrocarburilor.

Prin toate aceste acțiuni, Rusia a afectat și consumatorii vestici. Totuși, dependența Europei de gazul rusesc are ca revers dependența Rusiei de veniturile obținute din vânzările de gaze naturale pe piața europeană. Prin urmare, situația actuală incertă în ceea ce privește ritmicitatea fluxurilor de aprovizionare cu energie ar trebui să se sfârșească în viitorul apropiat printr-un compromis reciproc avantajos, în condițiile în care resursele sunt la ruși, iar banii la germani. Pentru UE

este de preferat să fie dependentă energetic de o mare putere (Federația Rusă), care deși este agresivă, este previzibilă, decât de un stat sau regiune instabilă.

Gazprom constituie „unealta” cea mai adecvată pentru „manevrele” energetice ale Rusiei. Colosul rusesc, deși este un agent economic obișnuit, reprezintă un puternic instrument de presiune politică³⁰. Gazprom livrează gaze naturale în Germania, Italia, Franța, Turcia, Ungaria, Cehia, Slovacia, Polonia, Austria, Finlanda, Belgia, Bulgaria, România, Serbia și Muntenegru, Slovenia, Croația, Grecia, Elveția, Olanda, Bosnia, Macedonia, Marea Britanie³¹. În tabelul următor sunt detaliați principalii beneficiari ai exporturilor de gaze naturale rusești din anul 2005.

Stat	Importuri (mld. m ³ /an)	Procent din consumul intern
Germania	1,291	43
Italia	0,824	30
Turcia	0,630	65
Franța	0,406	26
Ungaria	0,294	62
Cehia	0,252	84
Austria	0,246	70
Polonia	0,226	47
Slovacia	0,226	108
Finlanda	0,148	105
România	0,140	23
Fosta Iugoslavie	0,134	57
Bulgaria	0,101	89
Grecia	0,085	96
Elveția	0,013	12
Ucraina	2,113	79
Belarus	0,710	100
Statele baltice	0,205	100

³⁰ Compania a primit dreptul exclusiv de a exporta gaze naturale, prin lege federală (20 iulie 2006).

³¹ Gazprom, *Distribution*, www.gazprom.com/eng/articles/article23533.shtml.

Stat	Importuri (mld. m ³ /an)	Procent din consumul intern
Azerbaidjan	0,120	36
Georgia	0,046	100

Sursă: EIA, *Country Analysis Briefs – Russia*, Aprilie 2007, www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Russia/pdf.pdf.

Deși, Moscova susține că politica sa de prețuri este influențată strict de condițiile pieței³², există diferențe mari între prețurile plătite pe piața internă sau de state considerate aliate, precum Armenia, și cele plătite de state care au încercat să iasă de sub influența Rusiei, ca de exemplu Georgia. Prin urmare, furnizorul de gaze naturale, sub forma Gazprom, este statul rus, astfel încât putem considera că sistemul de stabilire a prețurilor este instrumentalizată politic. În tabelul ce urmează am încercat să reliefaș prețurile practicate de Rusia pe piața internă și pentru exporturile sale de gaze naturale în diferite momente (datele prezentate sunt cele vehiculate în sursele publice de informare).

State	Preț (USD/1000 m ³)			
	La începutul anilor 2000	2005	2006	2007
Rusia	27	32	40-45	52
Armenia	45-100	56	110	110
Azerbaidjan		60	110	230
Belarus		46,7	46,7	100
Georgia		68	110	235
R. Moldova		80	160	170
Ucraina		50	95	130
Statele baltice		85-95	120-125	230

³² Prețul de pornire al gazului natural este cel de la „gura” sondei (costul propriu-zis al gazului), preț ce este apoi crescut de costul de transport pe o anumită distanță și de costul local de distribuție. În faza de distribuție, prețurile sunt clasificate în funcție de tipul utilizatorului final al gazelor: rezidențiale, comerciale, industriale sau pentru energie electrică.

State	Preț (USD/1000 m ³)			
	La începutul anilor 2000	2005	2006	2007
Bulgaria	120-130	120-130	120-130	170-175
România	120	190-195	250-255	280-285
Turcia	75	100	243	243
Europa de Vest*	200-240	240	240	265

Notă: * Prețul reprezintă media prețurilor.

Rusia crește sau amenință că va crește prețul gazelor naturale livrate în unele țări din CSI și din Europa de Est și de Sud-Est cu scopul de a-și menține în aceste spații măcar influența economică. Deși această măsură pare a fi un răspuns la atitudinea diferitelor capitale față de Moscova, impactul politic este departe de a avea rezultatele scontate. Astfel, Moscova contribuie acum, din plin, la apariția unui mediu concurențial uniform în regiune. Rusia nu face altceva decât să-și distrugă partenerii de afaceri și piața de desfacere din țara respectivă, favorizând, în același timp, reorientarea țării respective spre alți furnizori de resurse și, chiar, dezvoltarea unor trasee alternative de transport sau a altor forme de energie. Oricum Rusia nu își poate permite să ridice prețul mai mult decât prețul la care alți furnizori de gaze naturale devin rentabili. În final, rezultatul s-ar putea să fie exact opus scopurilor Rusiei, adică țara respectivă va fi din ce în ce mai puțin dependentă de gazele naturale rusești.

În consecință, putem spune că Rusia își va folosi toată capacitatea politică și diplomatică pentru a-și dezvolta economia și, în ultimă instanță, nu va pregeta să utilizeze „arma energetică” drept instrument de presiune. Această ultimă opțiune este pe deplin susținută și de populația rusă. Astfel, conform unui sondaj realizat de Centrul rus Levada³³, în

³³ *Rușii, în favoarea utilizării armii energetice*, în „telegrafonline”, 5 septembrie 2007, www.telegrafonline.ro/1188939600/pagini/9/politica_externa.html.

perioada 10-13 august 2007, 59% din rușii chestionați s-au declarat în favoarea utilizării de către autoritățile ruse a dependenței țărilor europene față de petrolul și gazul rusesc pentru a-și atinge obiectivele de politică externă, față de numai 20% împotriva.

3.6. Alte dispute

Disputele pe marginea resurselor energetice sunt diverse și implică interese multiple.

Specialiștii în domeniu prognozează că, în scurt timp, gazele naturale (mai puțin poluante) vor înlocui petrolul ca resursă centrală de energie pentru activitățile economice. Astfel, Rusia încearcă să impună la nivel mondial un *OPEC al gazelor naturale*, care să includă producătorii și exportatorii majori, menit a ușura întrebuintarea „armii energetice” în disputele politico-economice regionale și globale. Țările care sunt agreate să facă parte din această grupare sunt: Rusia, Iran, Qatar, Venezuela, Algeria și, posibil, Libia și anumite țări din Asia Centrală. Se speculează chiar că Forumul Țărilor Exportatoare de Gaze (GECF) ar putea constitui baza acestui cartel.

Proiectul Moscovei de organizare a unui „OPEC al gazelor naturale” este încă departe de finalizare din cauza caracteristicilor speciale ale pieței gazelor naturale, mult mai rigidă decât cea a petrolului. Impedimentele sunt multiple: contractele de livrare a gazelor naturale sunt în mare parte negociate prin acorduri bilaterale pe termen lung între beneficiari și furnizori; piața gazelor naturale este foarte regionalizată din cauza faptului ca gazele naturale se transportă preponderent prin conducte; distribuția pe distanțe mari, prin intermediul vapoarelor, necesită lichefierea gazelor naturale, proces extrem de costisitor etc.

În Africa, *luptele interne* ce au bază anumite interese energetice sunt la ordinea zilei. Astfel, în ultimele decenii s-a

înregistrat o interferență între ciocnirile locale și amplificarea competiției internaționale pentru resurse, în special, petroliere. Marile companii internaționale acționează prin diferite mijloace de forță: mituirea liderilor locali, sprijinul politic al unor regimuri etc.

Astfel, populația din majoritatea țărilor exportatoare de hidrocarburi beneficiază în mică măsură sau chiar deloc din veniturile încasate. O mare parte a profitului este acaparat de minoritatea care deține controlul politic. Nigeria și Angola sunt exemple sugestive, țări în care lipsa de transparență din partea statului și a companiilor petroliere ascunde aproape totul în acest domeniu. Spre deosebire, liderii din Libia și Gabon au reușit să concentreze sub influența lor toate grupurile de interese, astfel încât populația a obținut un anumit profit din punct de vedere economic și al nivelului de trai.

CONCLUZII ȘI PROPUNERI

- Întreaga dezbatere și problematică privind securitatea energetică sau bătălia pentru energie prezentă și, probabil, viitoare nu e decât o consecință a omniprezenței guvernelor în exploatarea și controlul resurselor naturale.

- De o parte, avem companii internaționale și cooperare globală, de alta, raporturi inechitabile și dependențe energetice foarte periculoase. Limitarea sau blocarea accesului liber, concurențial, la resursele energetice amenință buna funcționare a economiilor și pune statele și națiunile în fața unor grave pericole.

- Statele și zonele bogate în hidrocarburi au fost, sunt și vor fi și în continuare scena unor dispute locale, regionale și, chiar, internaționale ce au la bază interesele energetice, directe sau indirecte, ale celorlalți actori de pe piața economică mondială. În acest sens, devine vitală reducerea dependențelor unor actori ai scenei internaționale față de cei care, la o primă vedere, dețin monopolul în materie de resurse energetice și energie. Acest lucru poate fi realizat prin cooperare internațională, prin întărirea parteneriatelor și a dialogului între producătorii și consumatorii de energie, prin coagularea intereselor similare ce dictează acțiunile în mediul de securitate.

- Analistii subliniază că, din cauza creșterii permanente a cererii de petrol brut într-o epocă caracterizată de „consumism”, viitorul pieței mondiale de petrol va fi dependent de producția de petrol a țărilor nemembre OPEC, de politica de producție a membrilor OPEC și de situația politică din țările producătoare de petrol. Cu toate acestea, marii actori energetici actuali (SUA, Federația Rusă și Arabia Saudită) nu vor avea interesul să renunțe la cooperarea lor explicită sau tacită (prețuri în creștere la petrol, înseamnă, în primul rând, câștiguri importante și sigure pentru marile companii transnaționale,

administrația rusă, lipsită de o industrie competitivă, și liderii saudiți; scăderea prețurilor sub anumite limite, favorizează economiile occidentale, chineză și japoneză și reduce intrările în valută forte din Federația Rusă și Arabia Saudită).

- Ideal ar fi ca energia să nu fie altceva decât un bun comercializat fără nici un fel de ingerință a factorilor politici. Petrolul și gazele naturale ar trebui considerate bunuri de utilitate publică internațională. Prin urmare, actorii lanțului energetic nu ar trebui să folosească energia ca pe un instrument politic. Însă, statele și grupurile economice se vor arunca în nesfârșite dispute și „războaie” pentru a-și satisface necesitățile în creștere vertiginoasă de resurse, energie și finanțe. „Arma energetică” va fi și în continuare instrumentul preferat al unor actori (Federația Rusă, Iran) pentru a-și impune unele obiective strategice.

- Problema securității energetice se pune în aceeași termeni ca cea a securității internaționale: securitatea unui actor poate însemna insecuritatea altuia. Însă, este importantă înțelegerea faptului că interdependența, și nu (in)dependența, reprezintă cheia realizării securității energetice la o scară cât mai mare.

- În condițiile accentuării importanței petrolului și gazelor naturale pentru economiile naționale, pe fondul creșterii consumului și epuizării acestor resurse, credem că problematica tratată pe parcursul acestui studiu ar trebui aprofundată cu accent pe securitatea energetică a României.

EDITURA UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE DE APĂRARE „CAROL I”

Redactor: Corina VLADU
Tehnoredactor: Mirela ATANASIU

Bun de tipar: 17.12.2007

Hârtie: A3
Coli tipar: 3

Format: A5
Coli editură: 1,5

Lucrarea conține 48 pagini
Tipografia Universității Naționale de Apărare „Carol I”

CENTRUL DE STUDII STRATEGICE DE APĂRARE ȘI SECURITATE

Șoseaua Pandurilor, nr. 68-72, sector 5, București
Telefon: (021) 319.56.49, Fax: (021) 319.55.93
E-mail: cssas@unap.ro, Site: <http://cssas.unap.ro>

100/07/2008

C. 388/2007